

Волинський національний університет імені Лесі Українки
Юридичний факультет
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
Юридичний факультет
ГО «Союз юристів України»

**АКТУАЛЬНІ
ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ
ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ**

Збірник матеріалів
XXI Міжнародної науково-практичної конференції
м. Луцьк, 13-14 вересня 2024 р.

Луцьк
Вежа-Друк
2024

**Рекомендовано вченою радою Волинського національного університету
імені Лесі Українки
(протокол № 13 від 26.09.2024 р.)**

Редакційна колегія:

Цьось А. В. – доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор, ректор Волинського національного університету імені Лесі Українки – голова редакційної колегії; *Єлісєєва Л. В.* – доктор економічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародної співпраці – заступник голови редакційної колегії; *Демчук А. М.* – кандидат юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету – заступник голови редакційної колегії; *Яцишин М. М.* – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права; *Духневич А. В.* – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін; *Карнінська Н. В.* – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального правосуддя та правоохоронної діяльності; *Книш С. В.* – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права; *Кравчук В. М.* – доктор юридичних наук, професор, заступник декана юридичного факультету; *Ленгер Я. І.* – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права; *Джурак Л. М.* – відповідальний секретар редакційної колегії.

Рецензенти: Курман Т. В.

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Погребняк В. Я.

доктор юридичних наук,
суддя Касаційного господарського суду у складі
Верховного Суду.

А 43

Актуальні питання реформування правової системи: зб. матеріалів XXI Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 13-14 вересня 2024 р. / Уклад. Джурак Л. М. – Луцьк : Вежа-Друк, 2024. – 162 с.

ISBN 978-966-940-604-0

У збірнику розглядаються питання реформування правової системи, які обговорювалися на Міжнародній науково-практичній конференції, що проходила 13-14 вересня 2024 р. Репрезентовано новітні погляди та підходи науковців та практиків на державу і право в умовах їх становлення, сучасного стану та перспектив розвитку. Досліджено актуальні філософсько-правові та теоретико-прикладні проблеми державотворення, правотворення, праворозуміння та правореалізації як в цілому, так і різного галузевого спрямування, з метою їх оптимізації та створення наукових засад для подальшого якісного перетворення.

Для науковців, здобувачів освіти та всіх, хто цікавиться проблемами правової системи.

УДК34(082)(477)

ISBN 978-966-940-604-0

© Джурак Л. М. (укладання), 2024
© Волинський національний
університет імені Лесі Українки, 2024

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТЕОРІЇ, ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

НОРМАТИВНО – ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА НА ОСВІТУ В УКРАЇНІ

Булавина С. Є.

Дослідження багатовікової історії становлення прав людини в Україні дозволяють стверджувати, що для українців права людини є явище органічно національне, коріння якого слід шукати в періоді давнього історико-правового досвіду України [1].

Ще за часів Київської Русі князями Ярославом Мудрим, Володимиром Мономахом усвідомлювалось значення освіти: приділялась увага поширенню знань та писемності; при церквах та монастирях засновувались початкові школи; створювались бібліотеки.

У часи середньовічної України носієм історико-правової думки стає козацтво, яке домоглось реального закріплення своїх прав та свобод. Щодо права на освіту, то Гадяцькі статті 1658 р. чи не вперше у світі встановили свободу віросповідання та розширили обсяг права на свободу світогляду, оскільки включали до нього право на вибір освіти та свободу на заняття науковою діяльністю [1].

5 квітня 1710 р. гетьман Пилип Орлик оголосив “Пакти й Конституції законів та вольностей Війська Запорозького”, що були першою європейською конституцією в сучасному її розумінні. Через різні обставини цей унікальний документ лишився тільки історико-правовою пам’яткою, але в ньому уже містилась ідея про те, “щоб при новозбудованих церквах множилося навчання руських дітей вільним мистецтвам”[5].

Руйнація гетьманщини і як результат – знищення основних прав людини, особистої свободи українців (запровадження в 1783 р. в Україні кріпацтва) загальмували буржуазний розвиток та взагалі ліквідували правову базу, яка могла забезпечити права людини в Україні. Тільки починаючи з кінця ХІХ - початку ХХ ст. відкривається перспектива повернення думки про цінність та невід’ємність прав та свобод людини і громадянина, включаючи й досліджуване нами право. Це знайшло своє відображення в конституційних проектах М. Драгоманова, про що вже зазначалось вище [1].

Отже, починаючи з давніх часів, закріплення права на освіту в нормативно-правових актах, Конституціях та конституційних проектах України було не завжди однаковим та не знаходило свого належного відображення. Але під впливом боротьби українського народу за свободу та самостійний розвиток починало поступово та впевнено формуватись.

Аналізована нами можливість людини і громадянина знайшла своє закріплення тільки в конституціях та актах конституційного характеру ХХ століття. До таких належать Перший Універсал Української Центральної Ради (1917 р.), Статут про державний устрій, права і вольності УНР (Конституція УНР 1918 р.); Конституція УСРР 1919 р.; Конституції УРСР 1929, 1937 і 1978 рр. та Конституція України 1996 р. [1].

В одному з перших самостійних державно-правових актів конституційної спрямованості – І Універсалі Української Центральної Ради, ухваленому 10 червня 1917 р., було проголошено необхідність підготовки власних законів і самостійного підпорядкування на своїх землях; містились вимоги щодо передачі певної частини грошей, що збирались у Центральну Казну з українського народу на його національно-культурні потреби; відкрито висловлювалось незадоволення “Центральним Російським Правительством”, яке “гроші, що збираються з нашої землі, одмовилось повернути на потреби нашої школи, освіти й організації” [1].

У першій декларації Генерального секретаріату, проголошеній на засіданні Центральної Ради 26 червня 1917 р., щодо права особи на освіту зазначалось, що у справі народної освіти Секретаріат має на меті, насамперед, зосередити в своїх руках управління шкільною освітою: догляд за проведенням на місцях українізації шкіл, організацію видання підручників, пошук і підготовку вчителів для шкіл та допомогу в об’єднанні у професійні спілки. Були визначені завдання і в справі позашкільної освіти .

Визначний історико-правовий документ доби Української держави 1917-1918 рр. “Статут про державний устрій, права і вольності УНР”, не виділяючи право людини та громадянина на освіту, закріплював право націй УНР на впорядкування своїх культурних прав у національних межах; рівність у правах і обов’язках чоловіка і жінки; рівність громадян незалежно від освіти.

В українській державі гетьмана П. Скоропадського (квітень-грудень 1918 року), незважаючи на те, що вона була окупована німецькими військами, питанню освіти приділялась значна увага: були створені умови для розвитку освіти; відкрито більше 150 гімназій, 2 університети, Українська Академія наук; у більшості шкіл викладання здійснювалось українською мовою.

У прийнятій 14 березня 1919 р. III Всеукраїнським з'їздом Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів Конституції Української Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР) право на освіту закріплювалось самостійною статтею. Але гарантоване воно було тільки визначеній категорії трудящих – робітникам та селянам. Основний Закон закріплював для них “повну, всебічну і даремну освіту” [3].

У 1920 році, за часів Директорії Української Народної Республіки, Радою Міністрів УНР була утворена Правительственна комісія для підготовки Конституції Української Держави, яка розробила проект “Основного державного закону Української Народної Республіки”. Хоча згаданий документ залишився проектом і не був затверджений урядом УНР для науковців він становить неабиякий інтерес. Із 158 артикулів (статей), два – 31 та 32 – присвячені праву на освіту: кожному забезпечувалась вільність науки, навчання і наукових дослідів; кожному громадянину – право заснувати школу або виховний заклад; навчання в державних закладах – від нижчого до вищого проголошувалось безоплатним; публічні школи не могли бути конфесійними; початкова освіта визначалась загальнообов'язковою; для дорослого населення передбачалось заснування курсів позашкільної освіти; школи повинні були будувати навчальний процес на основах моралі та розуміння громадянських обов'язків [4].

У 1922 році в Україні була проведена значна кодифікаційна робота. Поряд з прийняттям Цивільного та Земельного Кодексів, Кодексу законів про працю в УСРР було прийнято Кодекс законів про народну освіту (далі Кодекс), що мало важливе значення для реального забезпечення особі права на освіту. Разом з тим, стаючи на захист класових інтересів, насамперед трудящих мас і намагаючись забезпечити їм реальне право на освіту Кодекс встановив, що до повного проведення загального, обов'язкового виховання і навчання у культурно-просвітницькі заклади, в першу чергу, приймаються представники робітничого класу та найбіднішого селянства; забезпечував всім націям і національним меншинам навчання рідною мовою, передбачав утримання державних навчально-виховних і наукових закладів за рахунок держави із центральних і місцевих ресурсів [5].

Отже, в Україні, починаючи з переломного 1917 р., незважаючи на перипетії політичної боротьби, праву на освіту приділяється значна увага в Універсалах та інших актах Центральної Ради, Конституції УНР 1918 р., Конституції УСРР 1919 р., вперше в історії української державності воно було закріплено на конституційному рівні і деталізовано в Кодексі законів про народну освіту.

Подальший розвиток та становлення аналізоване право одержало у нормативно-правових актах України як складової частини СРСР. Конституція Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР) від 15 травня 1929 року проголосила церкву відокремленою від держави і школу від церкви; гарантувала право на освіту, як і інші закріплені в Конституції права.

У Конституції УРСР, прийнятій 30 січня 1937 року, стаття 120 “Основні права й обов'язки громадян” закріплювала право всіх громадян на освіту. Це право забезпечувалось загальнообов'язковою початковою освітою, безоплатністю освіти, включаючи вищу освіту, системою державних стипендій величезній більшості тих, хто вчиться у вищій школі, навчанням у школах рідною мовою, організацією на заводах, у радгоспах, машинно-тракторних станціях і у колгоспах безоплатного виробничого, технічного й агрономічного навчання трудящих.

У 50 – 60-х роках ХХ століття освітянські процеси в УРСР відзначались численними позитивними рисами, а шкільна освіта багатьма зарубіжними експертами вважалась однією з кращих у світі. На початок 1950 р. була практично відновлена довоєнна мережа шкіл. У 1953 р. здійснено перехід до обов'язкової семирічної освіти [4].

20 квітня 1978 року на позачерговій сесії Верховної Ради Української РСР дев'ятого скликання була прийнята Конституція УРСР. Конституція сприяла найбільш повній реалізації права на освіту, гарантувався “розвиток заочної і вечірньої освіти; надання державних стипендій та пільг учням і студентам; безоплатна видача шкільних підручників; можливість навчання в школі рідною мовою; створення умов для самоосвіти” [1].

Таким чином, конституційне право людини і громадянина на освіту в радянській Україні знайшло належне закріплення, що виявилось у його розширеному і поглибленому змісті.

Дослідження багатомісячної історії становлення прав людини в Україні дозволяють стверджувати, що для українців права людини є явище органічно національне, коріння якого слід

шукати в періоді давнього історико-правового досвіду України, що повною мірою стосується права на освіту [1].

Література

1. Боняк В. О. Конституційне право людини і громадянина на освіту та його забезпечення в Україні: дис.к.ю.н.:12.00.02. Київ, 2005. 207 с.
  2. Волинка К. Механізм забезпечення прав і свобод особи: питання теорії та практики. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук.:12.00.01. К., 2000. 16 с.
  3. Зайчук В. О. Нормативно-правове забезпечення освіти в Україні. Вища школа. 2002. № 2-3. С. 3 – 19.
  4. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки. Конституції і конституційні акти України. Історія і сучасність. Київ: ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 400 с.
  5. Слюсаренко А. Г, Томенко М. В. Історія української конституції. Київ: Т-во “Знання” України, 1993. 192 с.
-

ЗМІСТ

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТЕОРІЇ, ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

<i>Булавіна С. Є.</i> Нормативно-правове регулювання конституційного права людини і громадянина на освіту в Україні.....	3
<i>Гламазда П. В.</i> Сутність та види злочинів проти особи за «Руською Правдою»	5
<i>Єрмоленко В. М., Єрмоленко І. М.</i> Юридична категорія «розвиток» у світлі міждисциплінарного підходу	7
<i>Крисяк Ю. П.</i> Доступ до правосуддя як складова верховенства права	9
<i>Погребняк В. Я.</i> «Судова правотворчість» чи «судова нормотворчість»? (особливості термінологічних конструкцій в аспекті вітчизняних доктринальних і нормативно-правових положень).....	11
<i>Яцишин М. М.</i> Волинський Статут 1566 року: погляд істориків права	14
<i>Yatsyshyn N.</i> Pedagogical strategies for teaching legal translation: bridging language and law	15

КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

МІГРАЦІЙНЕ ПРАВО В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ВІЙНИ

<i>Кравчук В. М.</i> Імплементція положень інноваційного (типового) навчального плану вивчення права: сучасні виклики та перспективи.....	17
<i>Ніцимна С. О.</i> Принципи правосуддя в Україні	20

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Збірник матеріалів
XXI Міжнародної науково-практичної конференції
м. Луцьк, 13-14 вересня 2024 р.

(Українською, англійською, польською мовами)

Матеріали друкуються в науковій та літературній авторській редакції

Укладач:

Джурак Людмила Миколаївна

Коректування та верстка:

Джурак Л. М.

Оригінал-макет виготовлено на юридичному факультеті
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(43021 м. Луцьк, вул. Винниченка, 30)

Формат 60x84 1/8. Обсяг 18,83 ум. друк. арк., 18,41 обл.-вид. арк.
Наклад 300 пр. Зам. 122. Виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. +38 066 936 25 49).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.